

Kitap İncelemesi

Gönderim Tarihi: 24.01.2025

Kabul Tarihi: 25.02.2025

Yayın Tarihi: 30.06.2025

Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi, 2025, 5(1): 223-227

Book Review

Received Date: 24.01.2025

Accepted Date: 25.02.2025

Published Date: 30.06.2025

DOI Number: 10.59902/yazit.1626610

YÖNTEM BİLGİSİ AÇISINDAN TÜRK EDEBİYATI TARİHLERİ HAKKINDA

About the Histories of Turkish Literature in Terms of Methodology

Barkın Burak BİNGÖL*

ÖZ

Yöntem bilgisi, özünde felsefi anlam katmanlarını barındıran bir kavramdır. Bu katmanlardan “logos”u yani “us”u merkezine alan yöntem bilgisi; ele alınacak konunun veya hipotezin mantık, ölçü, oran, söz, düşünme vd. duygudan ayrılan teknik unsurlarla değerlendirilmesini içerir. Bu kıstaslar altında bugüne kadar yazılmış çeşitli Türk edebiyatı tarihlerini ele aldığımızda, yöntem bilgisi açısından çok sesli bir ortam olduğu görülür. Üstelik Türk tarihinin de çok sesli olması, edebiyat tarihlerinin muhtevasını içinde bulunduğu döneme göre biçimlendirmiş ve birçok çeşitli kıstasa göre yazımını gerektirmiştir. Bu minvalde iki bölüme ayrılan kitabın ilk kısmı Osmanlı döneminde yazılmış edebiyat tarihlerini ele alırken, ikinci kısım ise Cumhuriyet dönemindeki edebiyat tarihi yazıcılığını değerlendirmektedir. Bu bölümlendirmenin muhtevası ve yöntem bilgisi, giriş kısmında verilen genel çerçevede sunulan beş soruya cevap aramaktadır. Bu beş soruya verilen cevaplarsa Türk edebiyatında kendine özgü bir yer edinmiş olan “edebiyat tarihçiliği”nin serüvenini tartmamıza vesile olmuştur. Bu tanıtım yazısında, kitap içerisinde yazılan bölümlerden hareketle Türk edebiyatında edebiyat tarihlerinin yazılışının nasıllığı ve daha önemlisi niçinliğini göstermeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Türk edebiyatı, tarih, edebiyat tarihi, edebiyat bilimi, metodoloji

ABSTRACT

Methodological knowledge is a concept that contains layers of philosophical meaning. Methodology, which centres on ‘logos’, i.e. ‘reason’, includes the evaluation of the subject or hypothesis to be handled with technical elements such as logic, measure, proportion, word, thinking, etc., which are separated from emotion. When we consider various histories of Turkish literature written so far under these criteria, it is seen that there is a polyphonic environment in terms of methodology. Moreover, the fact that Turkish history is polyphonic has shaped the content of literary histories according to the period in which they are written and required them to be written according to many different criteria. In this respect, the first part of the book, which is divided into two parts, deals with the histories of literature written in the Ottoman period, while the second part evaluates the historiography of literature in the Republican period. The content and methodology of this division seek answers to five questions presented in the general framework given in the introduction. The answers to these five questions enable us to weigh the adventure of ‘literary historiography’, which has gained a unique place in Turkish literature. In this introductory article, we will try to show

* Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara-Türkiye. E-posta: barkinburak9@gmail.com. ORCID: 0000-0001-6860-0780.

how and, more importantly, why histories of literature are written in Turkish literature based on the chapters written in the book.

Keywords: Turkish literature, history, literary history, literary science, methodology

Polat, Nâzım Hikmet (Ed.) vd. (2023). *Yöntem Bilgisi Açısından Türk Edebiyatı Tarihleri*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 702 sayfa.

Kitabın önsözünde Nâzım Hikmet Polat'ın nitelediği: “edebiyat tarihi, edebiyat biliminin okyanusudur.” anlayışı, bu türün Türk düşüncesindeki dimağ zevkini göstermektedir. Bu bakış açısıyla Türk edebiyatında yazılan edebiyat tarihlerine bakıldığında, bir sürekliliğin olduğu söylenebilir. Lakin bu süreklilik içerisinde yer alan kopuşların ise halihazırda var olan ve hâlâ gelişmeye, yazılmaya devam eden edebiyat tarihi yazıcılığını, bilimsellik ve tutarlılık açısından beslediğini belirtmek gerekir. Bu minvalde kitap, iki bölüme ayrılmış ve bölümlerin birincisi Osmanlı Dönemini, ikincisiyse Cumhuriyet Dönemini kapsamıştır. Bu sayede bizler de süreklilik içerisindeki devrim, evrim ve kopuşları; yazarlık sosyolojisi, yöntem bilgisi vd. kavramlarla izleyebilmekteyiz.

Nâzım Hikmet Polat, yöntem bilgisi açısından edebiyat tarihi yazıcılığını; rol, mihver, devir meselesi, tür, dil ve kaynak kullanımı ekseninde değerlendirmiştir. Bu eksen bağlamında kitapta incelenen edebiyat tarihlerinin, kendi dönemleri içerisinde nasıl algılandığı ve neye hizmet ettiği gibi çeşitli sorunsallar bilimsel açıdan yorumlanmıştır. Ayrıca kitapta verilen kapsamlı edebiyat tarihi listesi de bu bilimsel türün, Türk edebiyatındaki bütüncül silsilesini görmemize olanak sağlamaktadır.

Polat tarafından yazılan genel çerçeve, kitabın metodolojisini ve tefsirini göstermektedir. Bu değerlendirmenin ışığında kitabın birinci bölümü olan “Yöntem Bilgisi Açısından Osmanlı Dönemi Edebiyat Tarihleri”nde çeşitli akademisyenler tarafından Osmanlı’da yazılan edebiyat tarihleri incelenmiştir. İncelenen tarihler ve dersler şu şekildedir:

Abdülhalim Memduh, *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye*.

Şahabetin Süleyman, *Tarih-i Edebiyatı Osmaniye, Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı*.

Mehmet Hayrettin, *Tarih-i Edebiyat Dersleri*.

Faik Reşat, *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye*.

Köprülüzâde Mehmet Fuat, *Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı*.

İbrahim Necmi Dilmen, *Tarih-i Edebiyat Dersleri*.

İncelenen bu tarihlerin haricinde, Özgül Özbek Giray tarafından kaleme alınan “Yöntem Bilgisi Açısından Türk Tarih-i Edebiyatı Derslerinden: Garp Türklerinde Edebiyat ve Şekl-i Tekâmülü” adlı incelemede Mehmet Fuat'ın Türk edebiyatı tarihi yazıcılığında dönüm noktası olan eseri “*Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl*” gibi mihver

eserler merceğe alınmıştır. Köprülü'nün edebiyat tarihi yazımında birleştirici noktada bulunması, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri arasında köprü vazifesi görmesini sağlamıştır. Özbek Giray tarafından verilen, Köprülü'nün şu ifadeleri Türk edebiyatında edebiyat tarihçiliğinin kapsayıcılığını ve sürekliliğini göstermesi açısından oldukça kıymetlidir:

“Zaman itibariyle Avrupa edebiyatlarından pek çoğuna takaddüm eden, işgal ettiği sahanın büyüklüğü itibariyle birtakım lehçe farklarına duçar olan Türk edebiyatı tarihinin, müstakil bir marifet şubesi şeklinde meydana çıkabilmesi, birçoklarınca hâlâ gayr-ı mümkün telakki ediliyor. Filhakika, Adalar Denizi kıyılarından Çin hudutlarına kadar uzayan vasi bir sahada muhtelif zamanlarda, muhtelif tesirat altında yaşayan Türklerin asırlardan beri vücuda getirdikleri eserleri tetkik ederek uzun tahlillerden sonra umumî bir terkip yapabilmek, itiraf etmeli ki, adeta imkânın fevkinde bir iştir.” (Köprülüzâde, 1920: 5)

Bu bakımdan ilk bölümde merceğe alınan tarih ve ders kitaplarında, Osmanlı döneminde bu türün yazıcılığında Batı'dan alınan usul ve geleneğin birleştirilme çabası görülmektedir. Dönemler içerisinde bakılacak olursa Tanzimat'tan Osmanlı'nın yıkılışına kadar olan dönemlerdeki tarih anlayışlarında farklılıklar görülmektedir. Lakin bu farklılıkları bütünselliğin içerisinde ileriye dönük atılan çentikler olarak görmenin gerekliliği yazarlar tarafından gözler önüne serilmiştir.

Kitabın ikinci bölümü Cumhuriyet dönemini kapsamakta ve “Yöntem Bilgisi Açısından Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Tarihleri” adını taşımaktadır. Bu bölümde Türk hayatında yaşanan Cumhuriyet devriminin, dönem insanını ve araştırmacılarını pozitivist ve Batıcı zihniyete daha fazla ittiği söylenebilir. Bu bakımdan Batı'dan alınan edebiyat tarihçiliği yazımı ve usulleri, çok sesli bir ortam oluşturmuş ve birçok yazar, farklı bakış açılarını benimseyerek edebiyat tarihine yaklaşım konusunda farklı yöntem bilgilerini geliştirmişlerdir. Cumhuriyet döneminde de kişiler ekseninde ele alınan edebiyat tarihçiliği, merceğe alınan şahsiyetlerin yazarlık sosyolojisi bakımından değerlendirilmesini gerektirmiştir. Bu çerçeveden hareketle değerlendirmeye alınan şahsiyetler şu şekildedir: Agâh Sırrı Levend, Sadettin Nüzhet Ergun, Tahir Olgun, Celâl Tahsin Boran, İsmail Habib Sevük, İsmail Hikmet Ertaylan, Orhan Rıza Aktunç, Murat Uraz, Hüseyin Nihâl Atsız, Hıfzı Tevfik Gönensay, Nihat Sami Banarlı, Ferhan Oğuzkan, Ahmet Hamdi Tanpınar, Vasfi Mahir Kocatürk, Ahmet Kabaklı, Necla Pekolcay, Kenan Akyüz, Seyit Kemâl Karaalioğlu, Şükran Kurdakul, Cevdet Kudret, Faruk K. Timurtaş, Ahmet Oktay, İnci Enginün, M. Orhan Okay.

24 farklı şahsiyetin merceğe alındığı bu kısımda edebiyat tarihçiliğinin bütünselliğini ve sürekliliğini bireyler üzerinden görülmesi, türün sistemleştiğini, çeşitli deneme ve tefsirlere açıldığını göstermektedir. Şahsiyetlerin haricinde Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığının yürütülmesiyle hazırlanan 9 ciltlik *Türk Dünyası*

Edebiyat Tarihi ve Bilkent Üniversitesi himayesinde yazılan *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserler de bu bölümde incelenmiştir. Bu edebiyat tarihleri, Cumhuriyet dönemindeki Türk tarihine ve edebiyatına bütüncül ve kapsayıcı bakış açısını göstermesi açısından önemlidir. Polat tarafından aktarılan M. Orhan Okay'ın şu sözleri Cumhuriyet dönemindeki edebiyat tarihçiliği anlayışındaki çerçevelerden birisini göstermesi açısından oldukça kıymetlidir:

“Siyasî olaylara, edebî topluluklara, ortak mizaçlara, üstad olarak bilinen kişilere, türlere hatta eserlerin teknik ve tematik yapılarına göre çok değişik tasnifler yapılabilir. Belli bir prensibe dayanan her ciddi teklif edebiyata ve edebî esere bir başka açıdan bakma imkânı sağlar. Unutulmamalıdır ki kişiler, devirler, olaylar, türler ve eserler arasında bir açıdan bakıldığında fark edilmeyen özellikler, bir başka açıdan dikkati çekebilir. Çocukların küp oyuncakları gibi, mevcut olanı yıkıp yeniden yaptığınız zaman ortada başka bir binanın yükseldiğini görürsünüz.” (Okay, 2005: 215).

M. Orhan Okay'ın edebiyat tarihi yazıcılığında benimsediği bu geniş perspektif, Cumhuriyet döneminde farklı metodolojilerin benimsendiğini ve bu sebeple inşa meselesinin şahsiyetler üzerinden okunması gerektiğini göstermesi açısından yol göstericidir.

İki bölüm üzerinde tanıtılan bu çerçevenin ışığında, *Yöntem Bilgisi Açısından Türk Edebiyatı Tarihleri Hakkında* adlı çalışmanın edebiyat tarihçiliğinin süreklilik içerisindeki serüveni ve yazıcılığıyla ilgilenen araştırmacı ve yazarlar için rehber niteliği olacağı kanısındayız. Çalışmanın Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ayrılması, bütün Türk coğrafyasını da içine alarak incelenmesi; Türk dünyası edebiyatlarının “edebiyat tarihi” türü için benimsediği yöntem bilgisini, yazarlık sosyolojisini göstermesi açısından da kritiktir. Böylelikle bu çalışma; geçmişten geleceğe, Asya'dan Anadolu'ya oradan da Avrupa'ya uzanan Türk edebiyatı tarihçiliğindeki metodoloji ve çok sesliliği değerlendirmek için oldukça kıymetlidir.

Kaynakça

- Köprülüzâde Mehmed Fuat. (1920). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Okay, Orhan. (2005). “Edebiyat Tarihçiliğinde Usûl: Edebiyat Tarihlerinin ve Türk Edebiyatı Tarihinin Sınıflandırılması Meselesi”, *Şinasi Tekin Anısına Uygurlardan Osmanlıya*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Polat, Nâzım Hikmet (Ed.) vd. (2023). *Yöntem Bilgisi Açısından Türk Edebiyatı Tarihleri*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Çalışmanın yazarı/yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu alışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teřekkùr: Yazar tarafından çalışmayla ilgili herhangi bir destek veya teřekkùr beyanında bulunulmamıştır.

ıkar atışması Beyanı: Bu çalışmanın araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar atışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu alışma ile ilgili yazarın beyan ettiği herhangi bir not bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu alışmanın tùm bølùmleeri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgment: No statement of support or acknowledgement was made by the author regarding the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this study.

Author's Note: There are no any notes declared by the author regarding this study.

Author Contributions: All sections of this study have been prepared by a single author.